

БОЛАЖАҚ МУҒАЛЛИМЛЕРДИҢ КӘСИПЛИК-ГНОСТИКАЛЫҚ КОМПЕТЕНТЛИГИН ҚӘЛІПЛЕСТИРИҮ ПРИНЦИПТЕРІ

Қ.И.Бекниязов – филология илимлерінің кандидаты, доцент

Әжсинияз атындағы Нөкіс мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сұзлар: касбий-гностик компетенция, бұлажақ үкитувчилар, педагогик таълим, үкитиш методологияси, касбий тайёоргорлик.

Ключевые слова: профессионально-гностическая компетентность, будущие учителя, педагогическое образование, методология обучения, профессиональная подготовка.

Key words: professional-gnostic competence, future teachers, pedagogical education, teaching methodology, professional training.

Кирису. Болажақ муғаллимлердиң кәсіплик-гностикалық компетентлигиниң қәлиплесиуи заманағәй педагогикалық таярлықтың әхмийетли бағдарларынан бири болып есапланады. Педагогикалық технологиялардың жедел раўажланыуы, педагогикалық искерликке қойылатуғын талаптардың өзгеруи хәм көзқараслардың өсиуи жағдайында муғаллимниң аналитикалық, изертлеу хәм рефлексивлик искерлигине айрықша итибар қаратылмақта.

Кәсіплик-гностикалық компетентлик тек теориялық билимлерди хәм оқыту методикаларын ийелеу менен бирге, билимлендириудеги өзгерислерге бейимлесиу, педагогикалық стратегияларды нәтийжели ислеп шығу, өз искерлиги нәтийжелерин анализлеу хәм илимий-изертлеу жумысларын әмелге асыруды да өз ишине алады. Компетентликтиң бул аспекти билимлендириуде компетентлик қатнасқа өтиу менен байланыслы ол педагогтан оқыушыларда өзбетиншеликте, когнитив епшилликте хәм укыпшылықты қәлиплестириуде талап етеди.

Болажақ муғаллимлердиң кәсіплик-гностикалық компетентлигиниң қәлиплесиу принциптерин үйрениу жоқары оқыу орынларында билимлендириу бағдарламаларын жетилистириуге, қәнигелерди таярлау сапасын арттыру хәм үзликсиз педагогикалық билимлендириу системасын раўажландыруға себепши болады. Бул компетентликтиң қәлиплесиуинде инновациялық қатнастарды ислеп шығу хәм әмелиятқа енгизиу болажақ педагоглардың кәсіплик искерлигине және де таяр болуы, заманағәй оқыту усылларын енгизиу хәм улыўма билимлендириу процесиниң нәтийжелилигин арттыру имканиятын береді.

Педагогтың кәсіплик хызметлерин хәм мазмунын жаңалауға тәсир көрсететуғын глобал интеграциялық хәм информациялық-коммуникациялық процесслер жүдә анық көринеди. Изертлеушилер бул процесслерди жәхән тенденциялары менен байланыстырады, соның нәтийжесинде педагогикалық билимлендириу технологияларын қайта көрип шығуды талап ететуғын педагогикалық трендлер пайда болады. Сондай-ақ, пенсия жасындағы педагоглар санының артыуы менен байланыслы социаллық бағдарлар пайда болды. Бул жағдай кәсіплик инерцияны, қәнигелигин арттыруға қолайсызлықты хәм басқа да мәселелерди келтирип шығарады. Изертлеушилер билимлендириу системаларын қуруға көп санлы инновациялық қантас жасаулардың пайда болуын методологиялық трендлер сыпатында белгиленеди [2]. Бул қубылыстар жаңа типтеги педагогта жәмиеттиң күшли талабын қәлиплестиреди. Кәсіплик стандартлар қәнигениң искерлигин системаластыру имканиятын береді, сондай-ақ, педагог кадрларды таярлау, қайта таярлау хәм олардың қәнигелигин арттыру системасын жаңалауды белгилейди [4].

Кәсіплик стандарт педагог тәжирийбеси, кәсіплик компетенциялар, мийнет функциялары, билим бериу, оқыту, жойбарластыру хәм басқа да талаптарды белгилейди.

Тийкаргы бөлим. Болажақ муғаллимлердиң кәсіплик-гностикалық компетентлигиниң қәлиплесиуи, педагогикалық процесслерди анализлеу хәм баҳалау усылларын, пәнлерди жоқары дәрежеде ийелеуді тәмиинлейтуғын, оларды таярлаудың әхмийетли аспекти болып есапланады. Бул процесстиң тийкарында жатқан тийкаргы принциптер төмендегилер:

Илимийлик принципі – болажақ муғаллимлердиң терең теориялық билимлериниң хәм изертлеу көнликпелериниң қәлиплесиуи ушын хәзирги илимий мағлыұматтарды, методикаларды хәм көзқарасларды пайдаланыуды нәзерде тутарды.

Системалылық принципі – педагогикалық әмелият хәм жақын илимлер менен өз ара байланысын тәмиинлейтуғын пүтин бир комплексли өзлестириуге тийкарланады.

Машқалалы оқыту принципі – аналитикалық хәм сын көзқарас пенен пикирлеуді раўажландыруға бағдарланған.

Әмелий бейимлесиу принципі – болажақ муғаллимлерди реал билим бериу процесслерине тарту, педагогикалық жумысларды анализлеу хәм алған билимлерин әмелиятта пайдаланыуды талап етеди.

Рефлексивлик принципі – болажақ педагогларда өзиниң кәсіплик искерлигин анализлеу хәм дүзетиу укыбын қәлиплестириуге жәрдем береді.

Интеграция принципі – кәсіплик гностикалық компетентлигин қәлиплестириу ушын психологиялық-педагогикалық, методикалық, пәнлерди бирлестириуді нәзерде тутарды.

Жекелестириу принципі – студентлердиң жеке өзгешеликлерин хәм билим алыуға умтылыушылығын есапка алады, бул олардың билип алыу потенциалын хәм кәсіплик өзіншелигин раўажландыру имканиятын береді.

Санлы технологиялардан пайдаланыу принципі – оқыу процесиниң жақсыланыуы хәм кәсіплик-гностикалық компетентлигиниң қәлиплесиу нәтийжелилигин күшейтиу ушын заманағәй мәлимлеме-коммуникациялық қуралларды қолланыуды тәмиинлейди.

Жоқарыда көрсетилгенлер болажақ муғаллимлерди таярлау ушын бекем тийкар жаратады.

Талқылау. Қойылған ұазыйпаларды шешиуде төмендегилер тийкаргы бағдар болып есапланады: педагоглардың кәсіплик раўажланыу дәрежесин арттыруға жәрдемлесиу; педагоглардың өз бетинше билим алыуына жағдай туўдыру; педагогикалық бирлеспелер системасын раўажландыру; индивидуал үзиликсиз кәсіплик дәрежесиниң өсиуи ушын жағдайлар жаратуы.

Изертлеудің тийкаргы түсиниклери: Бул изертлеуде үйренілген тийкаргы түсиниклер маманлықты, компетентликти хәм компетенцияны қамтыйды.

Маманлық – кәсіплик билим дәрежеси хәм мектепке шекемги билимлендириу системасында ислеуге таярлығы менен белгиленеди.

Компетентлик – жеке, предметлик хәм инструменталлық аспектлерди өз ишине алатуғын белгилі бір компетенцияларға ийе болыу. И.А.Зимняның пикиринше, компетентлик социаллық хәм кәсіплик искерлик тәжірийбесине тийкарланады, ал А.В.Хуторской болса, кәнигениң өз кәсібине жеке мүнәсибетиниң әхмийетин атап өтеди [1].

Изертлеу дауамында педагогтың кәсіплик компетентлигин классификациялауға хәрекет етилди. Буған төмендегилер тийкар болды: Компетенциялардың бирден-бир классификаторына тийкарланып, компетенциялар системалы (барлық кәнигелер ушын ортақ) хәм кәсіплик (инструменталлық хәм социаллық-жеке) болып бөлинеди; "Педагог" кәсіплик стандарты мийнет ұазыйпалары хәм зәрүр билимлер, уқыпшылық хәм көнликпелерди белгилейди. Классификацияны ислеп шығу ушын В.Н.Введенский, В.А.Болотов, И.В.Гришина, С.А.Дружилов, Н.А.Зимина хәм изертлеушилердің мийнетлери илимий тийкар болды [1].

Педагогтың кәсіплик компетентлигиниң дүзиліси. Улыўма мәдений компетентлик: *жеке жетиклик, улыўма мәдениеттиң жоқары дәрежеси, өзін-өзі раўажландыруу хәм кәсіплик жетилисиге таярлық, өзін-өзі дурыс бақалау, эмоционал жетиклик.*

Хуқықый компетентлик: билимлендириу тараўындағы халық аралық, федерал хәм аймақлық нызамларды билиу, кәсіплик хызметте нормативлик билимлерди қолланыу уқыпшылығы.

Коммуникатив компетентлик: сөйлеу тилин өсириудің жоқары дәрежеси, қәлиплескен коммуникативлик көнликпелер, балалар хәм ата-аналар менен өз ара байланыс өзгешеликлерин билиу, балалар хәм үлкенлер бирлеспелерин шөлкемлестириу уқыпшылығы.

Гностикалық компетентлик: билимлендириу системалары хәм технологиялары, жас өспиримлер психологиясы хәм педагогикасы тийкарлары тарийхын билиу, дидактикалық принциплерди билиу.

Информациялық компетенция: педагогикалық процессте информацияларды табыу, анализлеу хәм қоллана алыу, информациялық-коммуникациялық технологияларды ийелеу.

Технологиялық компетентлик: билимлендириу процесин шөлкемлестириу усылларын ийелеу, ойын технологияларын пайдаланыу, балалардың жеке искерлигин раўажландыруу.

Социаллық компетентлик: басқа билимлендириу хәм мәдениет мәкемелери менен бирге өз ара байланысты қуруу, бирге ислесу хәм шериклик көнликпелери.

Жойбарлау (прогностикалық) компетентлиги: билимлендириу процесин анализлеу хәм алдын ала билиу уқыпшылығы, тәрбияланыушылардың жекке раўажланыу жолларын жобаластыруу, предметлик-раўажландыруушы орталықты жойбарлау.

Солай етип, жоқарыда келтирилген классификация мектепке шекемги билимлендириу педагогының кәсіп-лик компетентлигиниң заманағөй илимий түсинигин сәулендиреди.

Илимий-методикалық әдебиятларды анализлеу когнитив, жеке хәм шериклик компонентлери киретуғын гностикалық компетентликтиң курамын анықлауға мүмкиншилик берди. Когнитив компонент информация менен ислеуде анализ хәм синтез процесслериниң өз ара байланысына тәсир етеуғын когнитив-стильлик өзгешеликлерди өз ишине алады. Илимий-психологиялық әдебиятларда когнитив стиль мағлыұматты қайта ислеу, оны қадағалаудың турақлы усылларының комплекси сыпатында үйрениледи. Гностикалық компетентликтиң тийкаргы курамы анализлеу, бақалау хәм дүзетиу процесслерине интеллектуал кәсийетиниң еки карама-қарсы формасы – майданға ғәрезли хәм майданға ғәрезли емес формалары тәсир етеди. Майданға ғәрезли емес адамлар информацияның (билимлер хәм тәжірийбеге) ишки дереклерине бағыт алады, ал майданға ғәрезли адамлар болса, сыртқы дереклерге сүйенеди [6].

Анализлеу, бақалау хәм дүзетиу адаптив хәрекетлердің тийкаргы көрсеткишлери есапланады [6], [7].

Искерлик компоненти гностикалық компетентликтиң қәлиплесуінде искерликтиң әхмийетин көрсетеди. Хызмет теориясының тийкаргы принциплери Г.Гегельдің, Л.Фейербахтың философиясында, С.Л.Рубинштейннің, А.Н.Леонтьевтиң психологиялық мийнетлеринде исленген. Искерлик компоненти билимлендириу хәм педагогика тараўларындағы кәсіплик жумысты анализлеу, бақалау хәм дүзетиу усылларын өзлестириуді өз ишине алады [5]. Гностикалық компетентлик дәрежесин бақалау критерийлерден ажыратуу тийкарында әмелге асырылған.

Болажақ муғаллимлердің кәсіплик-гностикалық компетентлигиниң қәлиплесуі тәжірийбелі педагогларды таярлаудың әхмийетли аспекти болып есапланады. Усыған байланыслы кәсіплик-гностикалық компетентликтиң тийкаргы раўажланыу принциплерин көрип шығуға болады.

1. Илимийлик принципі. Болажақ педагоглардың кәсіплик-гностикалық компетентлигиниң қәлиплесуі әхмийетли илимий билимлерге, теориялар хәм методологияларға тийкарланады. Болажақ муғаллимлер заманағөй педагогикалық концепцияларды ийелеуі, когнитив психологияның тийкарларын түсиниуі, сондай-ақ, билим беріу әмелиятында анализлеудің илимий методларын қолланып билиу керек.

2. Системалылық хәм пүтинлик принципі. Гностикалық компетентлик педагогтың басқа кәсіплик көнликпелеринен бөлек халда қәлиплесуі мүмкин емес. Ол педагогика, психология, илимий изертлеулер методологиясы сыяқлы тараўлардағы билимлерди бирлестириуді талап етеди.

3. Машқалалы оқыту принципі. Кәсіплик-гностикалық компетентликтиң раўажланыуының ең нәтижелі жолларынан бири машқалалы оқыту методларынан пайдаланыу болып есапланады. Реал педагогикалық ұазыйпаларды шешиу, кейслерди анализлеу, жағдайларды модельлестириу болажақ муғаллимлерге изертлеу методларын өзлестириу хәм ойлауын раўажландыруу имканиятын береді.

4. Әмелий бейимлесу принципі. Гностикалық компетентлик билимлерди теориялық өзлестириу менен бирге, оларды әмелиятта қолланыуды нәзерде тутарды. Педагогикалық әмелиятларды шөлкемлестириу, изертлеу жойбарларында қатнасуу, билим беріу мағлыұматларын анализлеу студентлерде турақлы

уқыпшылықты, көнлікпелерди қәлиплестириўге жәрдем береді.

5. Рефлексивлик принципі. Өзиниң қәсіплик хәрекетлерин аңлаў хәм баҳалаўсыз қәсіплик-гностикалық компетентликтиң раўажланыўы мүмкин емес. Болажақ муғаллимлер рефлексияға уқыпшылығын раўажландырыў, күшли хәм күшсиз тәреплерин анықлаў керек.

6. Инновациялық принципі. Заманағөй билимлендириў педагоглардан оқытыўдың инновациялық усылларын ийелеўди, билим бериў процесслерин ана-

лизлеўди талап етеди. Оқытыўда санлы технологияларды, жасалма интеллектти, мағлыўматларды анализлеўди пайдаланыў болажақ муғаллимлердиң гностикалық компетентлигиниң дәрежесин арттырыўға себепши болады.

Жуўмақ. Болажақ муғаллимлердиң қәсіплик-гностикалық компетентлигиниң қәлиплесиўи – көп компонентли процесс. Жоқарыдағы принциплерге әмел етиў билим бериў процесслерин нәтийжели анализлеп билетуғын педагогларды таярлаў имканиятын береді.

Әдебиятлар

1. https://dovosp.ru/wp-content/uploads/2018/11/solomennikova_dv_11_2018.pdf
2. Ройтблат О.В. Неформальное образование педагогических работников: вчера, сегодня, завтра. // Вестник Тогирро. 2014. № 2 (29).
3. Хуторской А.В. Модель компетентностного образования. // Высшее образование сегодня. 2017. № 12.
4. Ямбург Е.А. Что принесет учителю новый профессиональный стандарт педагога? - М.: «Просвещение», 2014.
5. Раянова Ю.Ю., Савченко Т.В. Формирование гностической компетентности в современном профессиональном образовании. //Наука о человеке: гуманитарные исследования. 2016. №. 2 (24). - С. 91-97.
6. Холодная М.А. Перспективы исследований в области психологии способностей. // Психологический журнал. 2007. Т. 28. № 1. -С. 28–37.
7. Мухаметзянова Н.В. Особенности профессионально важных качеств будущих учителей физической культуры. // Теория и практика физической культуры. 2007. № 5. – С. 30-32.

РЕЗЮМЕ. Мақолада бўлажақ ўқитувчиларнинг қасбий-гностик компетенциясини шакллантириш тамойиллари таҳлил қилинади. Мазкур компетенция турининг назарий асослари, тузилмаси ва педагогик фаолиятдаги аҳамияти таҳлил қилинади. Муаллиф бўлажақ педагогларда таҳлилий ва тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган инновацион ўқитиш усулларини жорий этиш зарурлигини таъкидлайди.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются принципы формирования профессионально-гностической компетентности будущих учителей как ключевого компонента их профессиональной подготовки. Анализируются теоретические основы данного вида компетентности, его структура и значимость в педагогической деятельности. Автор подчеркивает необходимость внедрения инновационных методов обучения, направленных на развитие аналитических и исследовательских умений у будущих педагогов.

SUMMARY. The article examines the principles of forming future teachers' professional-gnostic competence as a key component of their professional training. The theoretical foundations of this type of competence are analyzed furthermore, there is given its structure, and significance in pedagogical activity. The author emphasizes the need to introduce innovative teaching methods aimed at developing analytical and research skills in future teachers.

УМУМИНСОНИЙ ВА ДИНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ДИАЛЕКТИКАСИ ЁШ АВЛОД ДУНЁҚАРАШНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА ЮКСАЛТИРИШДАГИ КОНЦЕПТУАЛ АҲАМИЯТИ

Г.М.Эргашева – доцент

International school of finance technology and science

Таянч сўзлар: қадрият, миллат, тарих, маънавият, дунёқараш, муносабат, ғоя, сиёсат, маданият.

Ключевые слова: ценность, нация, история, духовность, мировоззрение, отношение, идея, политика, культура.

Key words: value, nation, history, spirituality, worldview, attitude, idea, politics, culture.

Кириш. Ижтимоий педагогика ижтимоий оилавий сиёсатда зарурий илмий асосни мустаҳкамлаш, шахсининг турли яшаш жойларида ўзига хос тарзда ривожланиши учун қулай ахлоқий-психологик шароитлар яратишга ёрдам беради. У таълим, соғлиқни сақлаш, бандлик ва ишга жойлашиш, оила, болалар ва ёшлар, ёши катталар билан ишлаш, ногиронларни, қочқинларни ва бошқа ёрдамга муҳтож мижозларни ижтимоий ҳимоя қилиш муаммолари бўйича жамият сиёсатида аниқ қарорлар қабул қилишда керакли педагогик компонентни таъминлайди.

Шунинг учун ҳозирги вақтда глобаллашув ва интеграция жараёнлари биринчи ўринда туради, миллатлараро, ижтимоий-маданий ҳамкорлик, таълим соҳалари шахсий маънолар билан тўлдирилган ҳолда янги турда тасдиқланади.

Мавзуга онд адабиётлар таҳлили. Қадриятларнинг ижтимоий-фалсафий масалалари А.Қамбаров [9], В.Алимасов [1], Ҳ.Алиқулов [2], И.Каримов [3], М.Муродов [5] каби тадқиқотчиларнинг асарларида у ёки бу йўналишда ўрганилган.

Маънавий ва ахлоқий қадриятларини кўриб чиқишда А.М.Коршуновнинг таъкидлашича, шахс учун унинг манфаатларига хизмат қиладиган нарса, унинг жисмоний ва маънавий ривожланишига ёрдам берадиган нарса қадриятдир [4]. Биз у барча муҳимлик қадрият эмаслигини таъкидлагани тўғри, деб ҳисоблаймиз. Қадрият, унинг фикрича, инсоннинг ижтимоий-тарихий фаолияти тизимларида муайян ҳодисаларнинг ижобий аҳамияти ёки вазифасидир. Ижтимоий ривожланишда салбий рол ўйнайдиган ҳодисаларни салбий аҳамиятга эга деб талкин қилиш мумкин. Ижтимоий тараққиётга киритилган ва унга хизмат қиладиган ҳамма нарса қимматлидир.

Тадқиқот методологияси. Сўнгги йилларда рўй бераётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар таълим-тарбия тизимини ислоҳ қилиш, ижтимоий сиёсат ва маънавий ҳаётдаги барқарорлик ва ижобий йўللарни излаш, жамиятнинг турли тузилмалари, оилавий-қўшничилик муҳитида шахсининг ўз-ўзини ағлаши учун қулай ахлоқий-психологик шароитлар яратиш билан боғлиқ бўлиб, аҳоли билан ижтимоий-тарбия